

De Reuzenorchis vestigt zich in onze duinen

Rogier van Vugt

Midden in maart, op een normale dag, ging ineens de telefoon. Het was Karel Kreutz, een in Limburg wonende autoriteit op het gebied van Europese orchideeën, die talloze boeken heeft geschreven over deze planten.

Karel kwam snel ter zake en vroeg, "Rogier! Raad eens waar ik ben?" Ik zei. "Nou aangezien je dit zo vraagt, zal je wel in Noordwijk zijn, anders is het een heel aparte vraag."

"Klopt!" zei hij. "Maar waarom ben ik hier?"

"Nou, aangezien jij belt, moet het wel om orchideeën gaan, grapt ik. Maar nu?? Bloeit er een wilde orchidee in Noordwijk in maart?"

"Jazeker kom maar snel." Onderweg naar Karel zat ik te denken wat het zou kunnen zijn. De kleine keverorchis misschien? Die bloeit soms al in april.

Toen we vlakbij waren, schoot me de reuzenorchis te binnen. Een grote mediterrane orchidee welke vaak in de winter al bloeit maar die echt niet in ons land voorkwam. We ontmoetten Karel op een afgesproken plek en liepen naar de orchideeën. Het bleek inderdaad om de reuzenorchis te gaan. Ik geloofde mijn ogen niet. Er stond niet een enkel exemplaar, maar een leuke populatie van bloeiende en niet bloeiende individuen. De mooiste plant stond vlak achter een hek en is ook de plant die als eerste werd ontdekt door Casper Zuyderduyn.



Het eerstgefounden exemplaar - foto: Rogier van Vugt

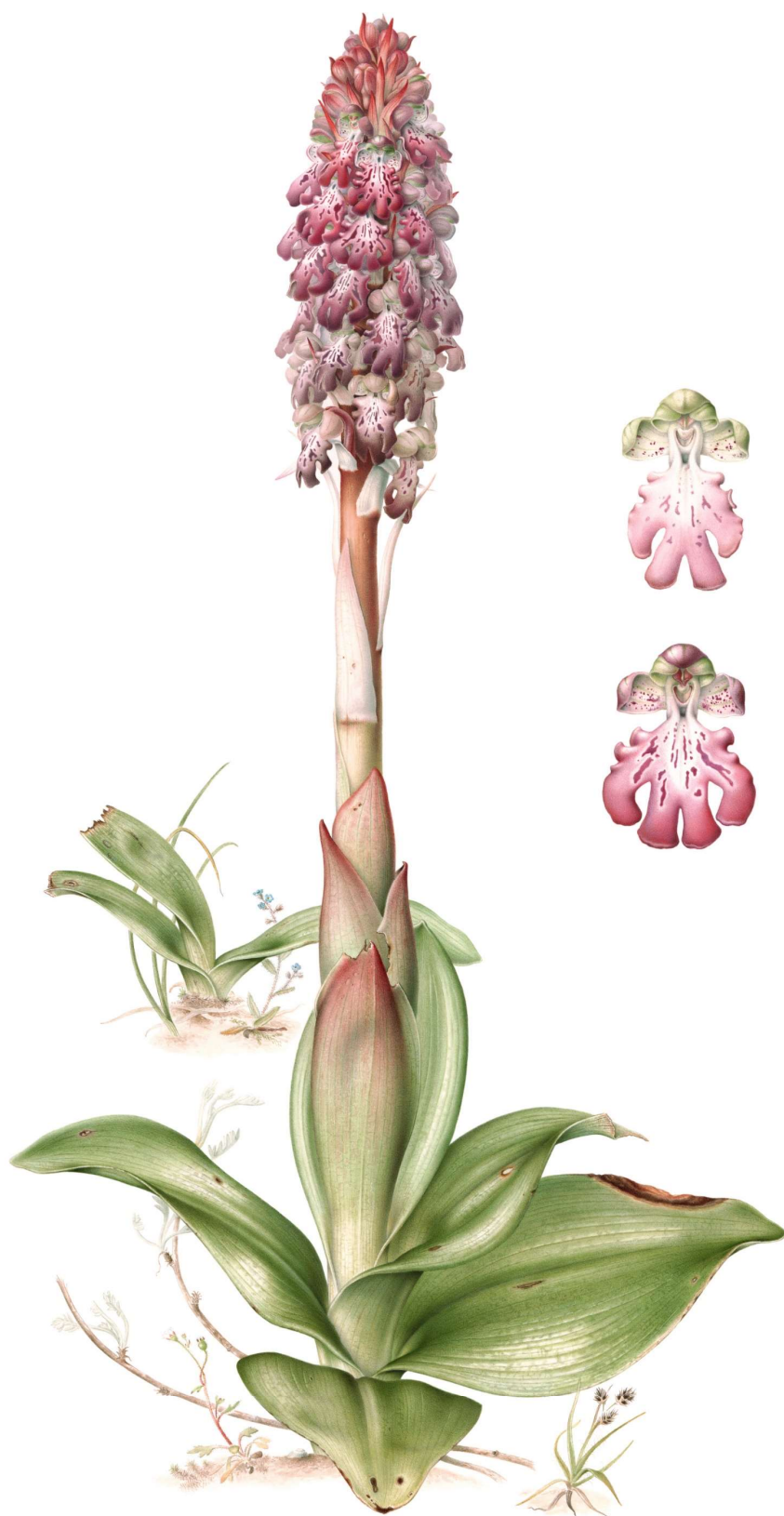
Casper Zuyderduyn, een lokale boswachter en ecooloog en wiens naam bij veel mensen bekend is, zag al fietsend in zijn ooghoek een vreemde plant. Hij stopte toch maar even en bij nadere inspectie bleek het om een orchidee te gaan. Hij had de reuzenorchis al eens eerder in Griekenland gezien, maar moest toch even thuis de boeken erop na slaan om zeker te weten dat de plant in de duinen ook tot deze soort behoorde. Toen bleek dat dit het geval was schakelde hij een aantal kenners in om naar de vondst te komen kijken. Uiteindelijk zijn er zes bloeiende exemplaren gevonden en een aantal niet bloeiende, waarvan één meer dan een kilometer van de hoofdpopulatie is verwijderd. Deze plant is zoals gezegd een mediterrane soort, maar is de laatste jaren bezig met een opmars naar het noorden. Eerst trok ze vanuit Zuid naar Midden-Frankrijk, daarna ontstonden er populaties in Noord-Frankrijk, twee in België en nu eentje in de gemeente Noordwijk, welke daarmee de meest noordelijke populatie ter wereld is.



Een lichtere vorm van de reuzenorchis - foto: Rogier van Vugt

Orchideeën maken stoffijn zaad dat door de wind meegenomen kan worden. Hierdoor kunnen orchideeën zich makkelijk verspreiden. Potentieel, want er komt nog meer kijken voordat een orchideeënzaadje zich ontwikkelt tot een plant. De zaadjes bevatten namelijk wel een embryo, maar geen energiebron om te kunnen kiemen.





Esmée Winkel, aquarel op papier, 50 cm x 70 cm ingelijst

Hiervoor moet het zaadje een verbinding aangaan met een schimmel en deze zijn vaak behoorlijk specifiek. Daarnaast moet de locatie geschikt zijn om te kunnen groeien. Aangezien we de laatste jaren nauwelijks meer echte winters hebben en sowieso aan de kust al een mild klimaat heerst, is dat voor een mediterrane soort ideaal. Maar met een succesvolle kieming alleen maakt één plant nog geen populatie. De bloemen moeten bestoven worden om zaad te maken voor de volgende generaties. En ook dit lukte hier! De bloemen worden bestoven door hommels en deze waren half Maart al volop actief.

Bedriegers

De bloemen van deze en diverse andere orchideeën zijn bedriegers. Ze doen voorkomen alsof er een hoop nectar te halen is. Maar de hommels komen bedrogen uit. Bijen en hommels kunnen echter leren en onthouden dat de bloemen niet de moeite waard zijn; na verloop van tijd vermijden ze de bloemen. De orchideeën hebben hier een slimme truc op gevonden. Elke plant maakt namelijk bloemen die er nét weer wat anders uit zien. In de Noordwijkse populatie zijn planten met brede paarse bloemen tot exemplaren met smalle licht violet met groene bloemen te vinden. Deze variatie maakt het voor bijen lastig de bloemen te onthouden, met een goede bestuiving tot gevolg. Het is aannemelijk dat de eerste plant is ontkiemd uit met de wind aangekomen zaad en dat deze in het struikgewas altijd onopgemerkt is gebleven. In de loop van de jaren heeft de plant zich succesvol kunnen uitzaaïen en de huidige populatie gevormd. Ik vermoed dat de soort hier al ongeveer 6 jaar staat, gezien de tijd die het duurt om vanuit zaad volwassen te worden én omdat er al minstens twee generaties aanwezig zijn.

Vereeuwigd op papier

Tijdens een van de ontmoetingen met Casper, kwam botanisch kunstenaar Esmée Winkel ter sprake. Esmée is een van de wetenschappelijke illustratoren van Naturalis

en is in haar vrije tijd ook zeer actief met het vastleggen van met name orchideeën. Het idee ontstond om de reuzenorchtis te schilderen, want niet alleen is het een spectaculaire plant, maar helemaal bijzonder maakt het dat je het allereerste exemplaar dat ooit is gezien in een land kunt vastleggen! Esmée heeft hiervoor uren naast de plant gezeten om deze op te meten, te schetsen en de kleuren vast te leggen. Later heeft ze daar thuis een prachtige aquarel van gemaakt op ware grootte. De eerst ontdekte plant staat er in zijn geheel op samen met twee close-ups van bloemen, waarvan één van een lichtere kleurvorm die ook in deze populatie was gevonden.

De toekomst

Orchideeën blijven een gevoelig onderwerp. Ze worden helaas nog steeds regelmatig uitgestoken. Dit is de reden waarom de ontdekking eerst angstvallig stil werd gehouden. Uiteindelijk zullen steeds meer mensen weten waar de plant staat, maar dan zullen de planten reeds zaad hebben gezet om zich zo potentieel over een groter areaal te kunnen uitbreiden. Om de genetische diversiteit van de Nederlandse wilde populatie te verzekeren, zal er van elke plant een vrucht worden verzameld om in de Leidse Hortus jonge planten op te kweken uit zaad. Zo worden deze orchideeën ook "ex situ" bewaard voor het geval dat het in de natuur mis mocht gaan. Het blijft belangrijk dat mensen de planten niet beschadigen of de locatie waar deze planten staan overmatig betreden. In het ergste geval zou het kunnen gebeuren dat deze nieuwe aanwinst alweer vroegtijdig uit ons land verdwijnt. Hopelijk gaat deze prachtige plant zich nog verder uitbreiden en wordt het ooit een normaal gezicht om in maart als bloeiende orchidee te vinden!

Voor meer leuke plantenweetjes kunt u naar Instagram @rogiervanvugt en meer van Esmée haar werk is te zien op www.esmeewinkel.nl



Hommel op de bloemen – foto: Rogier van Vugt

